

MEDICUS

ISSN 1409-6366 UDC 61 Vol · 29 (1) · 2024

Original scientific paper

- 7 REPRESENTATION OF MALIGNANT TUMORS OF THE TESTIS AND CORRELATION OF TUMOR MARKERS IN RELATION TO THE CLINICAL PICTURE AND THE FINDINGS OF ULTRASOUND, MAGNETIC RESONANCE AND COMPUTERIZED TOMOGRAPHY, OPERATED IN OUR INSTITUTION IN THE LAST 5 YEARS**
Ivchev J^{1,2}
- 14 THE CONSEQUENCES OF COVID 19 IN PATIENTS WITH LARYNGEAL CANCER**
N.Nikolovski, I.Kamsikoski, A.Pejkovska, G.Kopacheva - Barsova, M.Dokoska
- 20 FORENSIC COMPARATIVE ANALYSIS OF ETIOLOGICAL FACTORS OF MEDICAL MALPRACTICE**
Ivcheva Ana¹, Bitoljanu Natasha¹, Belakaposka Srpanova Viktorija¹, Cakar Ljupcho¹, Janeska Biljana¹
- 26 THE ROLE OF IONIZED WATER AND ITS IMPACT ON THE ACTIVITY OF GLUTATHIONE PEROXIDASE ON RATS BLOOD PLASMA, LIVER AND KIDNEYS DURING HYPERTHERMIC STRESS**
Majlinda Ademi¹

Profesional paper

- 32 ALZHEIMER'S DISEASE AS A CONSEQUENCE OF DISEASES OF THE CARDIOVASCULAR SYSTEM**
Arbnore Qaili Nazifi¹, Sadi Bexheti¹
Zamira Bexheti Zulbeari¹, Bashkim Isamili², Shqipe Saracini²
- 37 CORRELATION BETWEEN SFLT/PLGF RATIO HIGHER THAN 200 AND ALTERED LABORATORY PARAMETERS OF PREECLAMPSIA IN HOSPITAL SETTINGS PATIENTS**
Slagjana Simeonova Krstevska¹, Igor Samardziski¹, Biljana Gerasimovska², Ivo Kjaev¹, Daniel Milkovski¹
- 45 KNOWLEDGE, EXPERIENCES AND ATTITUDES OF PATIENTS REGARDING THE PHARMACOVIGILANCE SYSTEM IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA**
Kokolanski Vlatko¹, Ivanovski Kjiro¹, Nikolovska Julijana¹, Poposki Bojan¹, Apostolova Gordana¹
- 53 VARIABILITY OF MCV ACCORDING TO THE QUARTER IN PREGNANT WOMEN IN RURAL COUNTRIES COMPARED WITH PREGNANT WOMEN IN RURAL COUNTRIES**
- 57 КОМОРБИДНИ СОСТОЈБИ КАЈ НОВОДИЈАГНОСТИЦИРАНИ ПАЦИЕНТИ СО НАРУШЕНА КОГНИЦИЈА ВО УНИВЕРЗИТЕТСКАТА КЛИНИКА ЗА НЕВРОЛОГИЈА ВО 2019 ГОДИНА**
Блерим Адеми¹, Светлана Цековска³, Драгана П. Цветковска¹, Дошкун Керала¹, Леарта А. Адеми²
- 61 COVID-19 PANDEMIC - EXPERIENCES AND CHALLENGES IN NORTH MACEDONIA**
Shaban Memeti^{1,2,3}, Rexhep Selmani^{2,4}, Kemal Rushiti^{2,4}, Njomza Lumani³, Zana Mustafa¹
- 70 ФАКТОРЁТ ЕТИОЛОГИЈК ДНЕ МЕТОДАТ ДИАГНОСТИКЕ ТЁ ОСТЕОПОРОЗЁС**
Vernesa Kryeziu

Review

- 76 РЕФРАКТИВНИ ГРЕШКИ КАЈ ДЕЦАТА ОД УЧИЛИШНА ВОЗРАСТ: ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРА**
Ермира Татеш¹, Беким Татеш^{1,3}, Даниела Димитрова-Радојичиќ⁴

Case report

- 81 CHALLENGES WITH PARENTERAL FEEDING IN SHORT BOWEL SYNDROME PATIENTS: A CASE REPORT**
Haris Sulejmani¹, Elena Manasievska², Prof.d-r Kalina Grivcheva Stardelova¹, Kristina Milevska Nikolova³
- 86 CLINICAL PRESENTATION OF PULMONARY EMBOLISM ASSOCIATED WITH ORAL CONTRACEPTIVES: A CASE REPORT**
Elena Manasievska, Iva Sajkovska Todorovski, Marija Gjosevka Dimitrovski
- 89 CASE REPORT: HOUGE TYPE X-LINKED CNKSR2 DELETION: A RARE PRESENTATION OF DEVELOPMENTAL DISORDER AND EPILEPSY**
Danilo Nonkulovski, Ilija Kirovski, Sonja Bojadzieva, Aspazija Sofijanov, Olivera Jordanova
- 94 ANOMALITE E LINDURA BUZE-QIELLZE**
Vjolca Beshiri¹, Katerina Ristoska², Visar Muca¹, Arbena Selmani³, Zejnep Biljali Shuajibi¹
- 98 SURGICAL TREATMENT OF AN INCARCERATED PESSARY—A SERIES OF TWO CASES**
Sasho Stojchevski¹, Igor Aluloski¹, Mile Tanturovski¹, Pajtim Asani¹, Siandra Sejfullai¹

Original scientific paper

- 7 REPRESENTATION OF MALIGNANT TUMORS OF THE TESTIS AND CORRELATION OF TUMOR MARKERS IN RELATION TO THE CLINICAL PICTURE AND THE FINDINGS OF ULTRASOUND, MAGNETIC RESONANCE AND COMPUTERIZED TOMOGRAPHY, OPERATED IN OUR INSTITUTION IN THE LAST 5 YEARS**
Ivchev J^{1,2}
- 14 THE CONSEQUENCES OF COVID 19 IN PATIENTS WITH LARYNGEAL CANCER**
N.Nikolovski, I.Kamsikoski, A.Pejkovska, G.Kopacheva - Barsova, M.Dokoska
- 20 FORENSIC COMPARATIVE ANALYSIS OF ETIOLOGICAL FACTORS OF MEDICAL MALPRACTICE**
Ivcheva Ana¹, Bitoljanu Natasha¹, Belakaposka Srpanova Viktorija¹, Cakar Ljupcho¹, Janeska Biljana¹
- 26 THE ROLE OF IONIZED WATER AND ITS IMPACT ON THE ACTIVITY OF GLUTATHIONE PEROXIDASE ON RATS BLOOD PLASMA, LIVER AND KIDNEYS DURING HYPERTHERMIC STRESS**
Majlinda Ademi¹

Profesional paper

- 32 ALZHEIMER'S DISEASE AS A CONSEQUENCE OF DISEASES OF THE CARDIOVASCULAR SYSTEM**
Arbnore Qaili Nazifi¹, Sadi Bexheti¹
- 37 CORRELATION BETWEEN SFLT/PLGF RATIO HIGHER THAN 200 AND ALTERED LABORATORY PARAMETARS OF PREECLAMPSIA IN HOSPITAL SETTINGS PATIENTS**
Slagjana Simeonova Krstevska¹, Igor Samardziski¹, Biljana Gerasimovska², Ivo Kjaev¹, Daniel Milkovski¹
- 45 KNOWLEDGE, EXPERIENCES AND ATTITUDES OF PATIENTS REGARDING THE PHARMACOVIGILANCE SYSTEM IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA**
Kokolanski Vlatko¹, Ivanovski Kjiro¹, Nikolovska Julijana¹, Poposki Bojan¹, Apostolova Gordana¹
- 53 VARIABILITY OF MCV ACCORDING TO THE QUARTER IN PREGNANT WOMEN IN RURAL COUNTRIES COMPARED WITH PREGNANT WOMEN IN RURAL COUNTRIES**
Zamira Bexheti Zulbeari¹, Bashkim Isamili², Shqipe Saracini²
- 57 КОМОРЕБДНИ СОСТОЈБИ КАЈ НОВОДИЈАГНОСТИЦИРАНИ ПАЦИЕНТИ СО НАРУШЕНА КОГНИЦИЈА ВО УНИВЕРЗИТЕТСКАТА КЛИНИКА ЗА НЕВРОЛОГИЈА ВО 2019 ГОДИНА**
Блерим Адеми¹, Светлана Цековска², Драгана П. Цветковска¹, Дошкун Керала¹, Леарта А. Адеми²
- 61 COVID-19 PANDEMIC - EXPERIENCES AND CHALLENGES IN NORTH MACEDONIA**
Shaban Memeti^{1,2,3}, Rexhep Selmani^{2,4}, Kemal Rushiti^{2,4}, Njomza Lumani⁵, Zana Mustafa¹
- 70 FAKTORËT ETIOLOGJIK DHE METODAT DIAGNOSTIKE TË OSTEOPOROZËS**
Vernesa Kryeziu

Review

- 76 РЕФРАКТИВНИ ГРЕШКИ КАЈ ДЕЦАТА ОД УЧИЛИШНА ВОЗРАСТ: ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРА**
Ермира Татешки¹, Беќим Татешки^{2,3}, Даниела Димитрова-Радојичиќ⁴

Case report

- 81 CHALLENGES WITH PARENTERAL FEEDING IN SHORT BOWEL SYNDROME PATIENTS:A CASE REPORT**
Harris Sulejmani¹, Elena Manasievska², Prof.d-r Kalina Grivcheva Stardeleva¹, Kristina Milevska Nikolova³
- 86 CLINICAL PRESENTATION OF PULMONARY EMBOLISM ASSOCIATED WITH ORAL CONTRACEPTIVES: A CASE REPORT**
Elena Manasievska, Iva Sajkovska Todorovski, Marija Gjoshheva Dimitrovski
- 89 CASE REPORT: HOUGE TYPE X-LINKED CNKSR2 DELETION: A RARE PRESENTATION OF DEVELOPMENTAL DISORDER AND EPILEPSY**
Danilo Nonkulovski, Ilija Kirovski, Sonja Bojadzieva, Aspazija Sofijanova, Olivera Jordanova
- 94 ANOMALITE E LINDURA BUZE-QIELLZE**
Vjollca Beshiri¹,Katerina Ristoska²,Visar Muça¹, Arbena Selmani³, Zejnep Biljali Shuajibi¹
- 98 SURGICAL TREATMENT OF AN INCARCERATED PESSARY—A SERIES OF TWO CASES**
Sasho Stojchevski¹, Igor Aluloski¹, Mile Tanturovski¹, Pajtim Asani¹, Siandra Seifullai¹

Betimi i Hipokratit

Në çastin kur po hy në radhët e anëtarëve të profesionit mjekësor premtoj solemnisht se jetën time do ta vë në shërbim të humanitetit. Ndaj mësuesve do ta ruaj mirënjohjen dhe respektin e duhur.

Profesionin tim do ta ushtroj me ndërgjegje e me dinjitet. Shëndeti i pacientit tim do të jetë brenga ime më e madhe. Do t'i respektoj e do t'i ruaj fshehtësitë e atij që do të më rrëfëhet. Do ta ruaj me të gjitha forcat e mia nderin e traditës fisnike të profesionit të mjekësisë.

Kolegët e mi do t'i konsideroj si vëllezër të mi.

Në ushtrimin e profesionit ndaj të sëmurit tek unë nuk do të ndikojë përkatësia e besimit, e nacionalitetit, e racës, e politikës, apo përkatësia klasore. Që nga fillimi do ta ruaj jetën e njeriut në mënyrë absolute. As në kushtet e kërcënimit nuk do të lejoj të keqpërdoren njohuritë e mia mjekësore që do të ishin në kundërshtim me ligjet e humanitetit. Këtë premtim po e jap në mënyrë solemne e të lirë, duke u mbështetur në nderin tim personal.

The Oath of Hippocrates

Upon having conferred on me the high calling of physician and entering medical practice, I do solemnly pledge myself to consecrate my life to the service of humanity. I will give my teachers the respect and gratitude which is their due. I will practice my profession with conscience and dignity. The health of my patient will be my first consideration. I will respect the secrets which are confided in me, even after the patient has died. I will maintain by all the means in my power, the honor and the noble traditions of the medical profession.

My colleagues will be my brothers.

I will not permit considerations of religion, nationality, race, party politics or social standing to intervene between my duty and my patient. I will maintain the utmost respect for human life from its beginning even under threat and I will not use my medical knowledge contrary to the laws of humanity. I make these promises solemnly, freely and upon my honor

Medical Journal

MEDICUS

ISSN 1409-6366 UDC 61 Vol · 29 (1) · 2024

Revistë Shkencore Nderkombëtare e Shoqatës së Mjekëve Shqiptarë të Maqedonisë
International Journal of Medical Sciences of the Association of the Albanian Doctors from Macedonia

Botues/ Publisher: **SHMSHM / AAMD**

Tel. i Kryeredaktorit / Contact: **+389 (0) 71 240 927**

Zhiro llogaria / drawing account: **200-000031528193**

Numri tatimor / tax number: **4028999123208**

Adresa e Redaksisë-Editorial Board Address: **Mehmed Pashë Deralla nr. 16, Tetovë**
e-mail: **shmshm@live.com**

Kryeredaktori

Prof. Dr. Nevzat Elezi

Editor-in-Chief

Nevzat Elezi, MD, PhD

Redaktorët

Prof. Dr. Omer Xhemaili, Zurich, Zvicër
Prof. Dr. Florin Ramadani, Wels, Austri
Prof. Dr. Atilla Rexhepi, Tetovë, Maqedoni
Prof. Dr. Lul Raka, Prishtinë, Kosovë
Doc. Dr. Rexhep Selmani, Shkup, Maqedoni

Editors

Omer Dzemaili, MD, PhD, Zurich, Switzerland
Florin Ramadani, MD, PhD, Wels, Austria
Atilla Rexhepi, MD, PhD, Tetovo, Macedonia
Lul Raka, MD, PhD, Prishtina, Kosova
Rexhep Selmani, MD, PhD, Skopje, Macedonia

Këshilli Redaktues

Prof. Dr. Rifat Latifi, Arizona, SHBA
Prof. Dr. Alex Leventa, Jerusalem, Izrael
Prof. Dr. Sedat Üstündağ, Edirne, Turqi
Prof. asoc. dr. Avdyl Krasniqi, Prishtinë, Kosovë
Prof. dr. sci. Kirk Milhoan, Texas, SHBA
Dr. sci. Minir Hasani, Gjermani
Prof. dr. sci. Alfred Priftanji, Tiranë, Shqipëri
Prof. dr. sci. Naser Ramadani, Prishtinë, Kosovë
Prof. dr. Yovcho Yovchev, Stara Zagora, Bullgari
Doc. Dr. Skender Saiti, Shkup, Maqedoni
Prof. Dr. Milka Zdravkovska, Shkup, Maqedoni
Prof. dr. Gentian Vyshka, Tiranë, Shqipëri
Prim. dr. Gani Karamanaga, Ulqin, Mali Zi
Prof. dr. Ramush Bejiqi, Prishtinë, Kosovë
Doc. Dr. Meral Rexhepi, Tetovë, Maqedoni
Dr. Sc. Irfan Ahmeti, Shkup, Maqedoni

Editorial Board

Rifat Latifi, MD, PhD, Arizona, USA
Alex Leventa, MD, PhD, Jerusalem, Israel
Sedat Ustundağ, Edirne, Turkiye
Avdyl Krasniqi, MD, PhD, Prishtina, Kosova
Kirk Milhoan, MD, PhD, Texas, USA
Minir Hasani, MD, PhD, Germany
Alfred Priftanji, MD, PhD, Tirana, Albania
Naser Ramadani, MD, PhD, Prishtina, Kosova
Yovcho Yovchev, MD, PhD, Stara Zagora, Bulgaria
Skender Saiti, MD, PhD, Skopje, Macedonia
Milka Zdravkovska, MD, PhD, Skopje, Macedonia
Gentian Vyshka, MD, PhD, Tirana, Albania
Gani Karamanaga, MD, Ulcinj, Montenegro
Ramush Bejiqi, MD, PhD, Prishtina, Kosova
Meral Rexhepi, MD, PhD, Tetovo, Macedonia
Irfan Ahmeti, MD, PhD, Skopje, Macedonia

Bordi Këshillëdhënës

Prof. dr. Shpëtim Telegrafi, Nju Jork, SHBA
Prof. dr. Gëzim Boçari, Tiranë, Shqipëri
Prof. dr. Donço Donev, Shkup, Maqedoni
Prof. Dr. Isuf Dedushaj, Prishtinë, Kosovë
Prof. Dr. Ramadan Jashari, Belgjikë
Prof. Dr. Holger Tietzt, Gjermani
Prof. Dr. Vjollca Meka-Sahatçiu
Prof. Dr. Milena Petrovska, Shkup, Maqedoni
Prof. Dr. Sonja Bojaxhieva, Shkup, Maqedoni

Sekretariati i redaksisë

Doc. Dr. Bekim Ismaili, Maqedoni
Dr. Sead Zeynel, Maqedoni
Dr. Rihan Saiti, Maqedoni

Këshilli Botues

Doc. Dr. Ilber Besimi
Doc. Dr. Mimoza Bafqari-Bakiji
Dr. Arta Bajraktari
Dr. Besa Pocesta
Dr. Albert Lleshi
Dr. Sefian Ferati-Belçishta
Dr. Ismail Mashkulli
Dr. Sevdije Koxha
Dr. Edmond Veseli
Dr. Armend Arslani
Dr. Jusuf Jakupi
Dr. Jakup Jakupi
Dr. Muharem Saliu
Dr. Alsada Emini
Dr. Fatmir Kaprolli
Dr. Aferdita Selami-Saliu
Dr. Visar Muça
Dr. Çlirim Limani
Dr. Xhabir Bajrami
Dr. Gazmend Elezi
Dr. Fadil Maliqi
Prim. Dr. Shenasi Jusufi
Dr. Fati Ebipi
Dr. Aliriza Osmani
Dr. Ylber Isufi
Dr. Murat Murati

Dizajni & Pamja

Aleksandar Kostadinovski

Shtypur në

Shtypshkronjen "Pruf Print", Shkup
Medicus shtypet në tirazh: 600 ekzemplarë
Revista shperndahet falas

Advisory Board

Shpetim Telegrafi, MD, PhD, New York, USA
Gezim Bocari, MD, PhD, Tirana, Albania
Donco Donev, MD, PhD, Skopje, Macedonia
Isuf Dedushaj, MD, PhD, Prishtina, Kosova
Ramadan Jashari, MD, PhD, Belgjum
Holger Tietzt, MD, PhD, Germany
Vjollca Meka-Sahatciu, MD, PhD
Milena Petrovska, MD, PhD, Skopje, Macedonia
Sonja Bojadzieva, MD, PhD, Skopje, Macedonia

Editorial Secretariat

Bekim Ismaili, MD, PhD Macedonia
Sead Zeynel, MD, Macedonia
Rihan Saiti, MD, Macedonia

Editorial Council

Ilber Besimi, MD, PhD
Mimoza Bafqari-Bakiji, MD, PhD
Arta Bajraktari, MD
Besa Pocesta, MD
Albert Lleshi, MD
Sefian Ferati-Belçishta, MD
Ismail Mashkulli, MD
Sevdije Koxha, MD
Edmond Veseli, MD
Armend Arslani, MD
Jusuf Jakupi, MD
Jakup Jakupi, MD
Muharem Saliu, MD
Alsada Emini, MD
Fatmir Kaprolli, MD
Aferdita Selami-Saliu, MD
Visar Muça, MD
Çlirim Limani, MD
Xhabir Bajrami, MD
Gazmend Elezi, MD
Fadil Maliqi, MD
Shenasi Jusufi, MD, Prim
Fati Ebipi, MD
Aliriza Osmani, MD
Ylber Isufi, MD
Murat Murati, MD

Design & Layout

Aleksandar Kostadinovski

Printed in:

Print House "Pruf Print", Skopje
The Journal Medicus is printed and distributed free
of charge with a circulation of 600 copies.

РЕФРАКТИВНИ ГРЕШКИ КАЈ ДЕЦАТА ОД УЧИЛИШНА ВОЗРАСТ: ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРА

Ермира Татеша¹, Беким Татеша^{2,3}, Даниела Димитрова-Радојичиќ⁴

¹Универзитет во Тетово, Педагошки факултет, Институт за специјална едукација и рехабилитација

²Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Факултет за медицински науки

³Универзитетска Клиника за очни Болести, Скопје

⁴Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Филозофски факултет, Институт за специјална едукација и рехабилитација

E-mail of the corresponding author: ermiratateshi@gmail.com

Medicus 2024, Vol. 29 (1): 76-80

АБСТРАКТ

На глобално ниво, се проценува дека има 36 милиони луѓе кои се слепи, 216,6 милиони со умерено до тешко оштетување на видот и 188,5 милиони имаат мало оштетување на видот. Една од најчестите причини за оштетување на видот е некорегираната рефрактивна грешка. Истражувањата покажуваат дека приближно 2,3 милијарди луѓе во светот имаат рефрактивно оштетување, но само 1,8 милијарди луѓе имаат пристап до офталмолошки преглед и ефективен третман.

Со цел да се анализира застапеноста на рефрактивните грешки кај децата на училишна возраст, во ова истражување беа формулирани следните истражувачки прашања: Каква е застапеноста на рефрактивните грешки, кои рефрактивни грешки се најзастапени и дали постои семејна историја кај децата со рефрактивни грешки?

Рефрактивната грешка е важна причина за оштетување на видот и слепило ширум светот што може да се спречи. Во моментов, преваленцијата на миопија го привлекува светско внимание бидејќи многу студии известуваат за драматично зголемување во последните 20 години. Раното откривање и лекување на рефрактивните грешки е важно за да се спречи трајно оштетување на видот кај децата. Дијагнозата и третманот на овие грешки е релативно едноставна и е еден од најлесните начини за намалување на оштетениот вид.

ВОВЕД

На глобално ниво, се проценува дека има 36 милиони луѓе кои се слепи, 216,6 милиони со умерено до тешко оштетување на видот и 188,5 милиони имаат мало оштетување на видот [1]. Една од најчестите причини за оштетување на видот е некорегираната рефрактивна грешка [2, 3, 4]. Истражувањата покажуваат дека приближно 2,3 милијарди луѓе во светот имаат рефрактивно оштетување, но само 1,8 милијарди луѓе

имаат пристап до офталмолошки преглед и ефективен третман [5].

Рефрактивните грешки, најчесто поради должината на очното јаболко, доведуваат до проблеми во фокусирање на светлосните зраци на мрежницата. Поради тоа се јавува нејасна слика и за јасно гледање потребна е соодветна корекција. Овие грешки можат да се поделат на миопија (кратковидност), хиперметропија (далековидност) и астигматизам (нема

единствена точка на фокус во окото). Кај миопијата како резултат на прекумерна рефракција на рожницата или леќата, или, многу почесто, зголемена должина на окото («аксијална миопија») зраците се фокусираат пред мрежницата. Спротивно од миопијата, кај хиперметропијата зраците се фокусираат позади мрежницата како резултат на неадекватна рефракција или поради кратка аксијална должина на окото. Кај астигматизмот, рефрактивната сила во различни меридијани на окото е нерамномерна [6].

Рефрактивните грешки се поврзани со одредени фактори - на пример, позитивна историја на носење очила во семејството, читање многу блиску до очите, долго гледање компјутери/телевизори, итн. [7]. Некои студии укажуваат и на генетски причини [8].

Оштетувањето на видот во детството поради рефрактивни грешки е еден од најчестите проблеми кај децата на училишна возраст и е втора водечка причина за слепило што може да се лекува. Во изминатите две децении, од голем интерес на сите држави е токму застапеноста на рефрактивните грешки кај децата. Во светот, се проценува дека 19 милиони деца се со оштетен вид, од кои 12 милиони се должат на рефрактивни грешки кои можат лесно да се коригираат. Токму поради тоа, во глобалната иницијатива „VISION 2020 The Right to Sight“, детското оштетување на видот и рефрактивната грешка се нагласени како приоритетна област [9].

Примарната цел на офталмолошкиот скрининг на видот е да се детектираат деца со оштетување на видот кај кои може да се корегира, да се спроведе ран третман и да се намали влијанието што секоја нетретирана состојба може да го има врз нивниот образовен и социјален напредок [10]. Раното откривање на проблемите со видот е важна бидејќи околу 85% од информациите од надворешниот свет се добиваат првенствено преку видот; оштетувањето на видот може да го попречат учењето и социјализацијата на децата [11].

Во 2000 година, во извештајот на Негрел за рефрактивните грешки предложен е протокол за одредување на рефрактивните грешки кај децата [12]. Според овој протокол, кај децата на 5-15 години рефрактивните грешки треба да се мерат со циклоплегија. Оттогаш, бројни студии ширум светот ги базираат своите истражувања на овој протокол за да ја проценат преваленцијата на рефрактивните

грешки кај децата. Со цел да се намали појавата на оштетување на видот предизвикано од рефрактивни грешки, многу автори истакнуваат дека е потребно итно да се направат епидемиолошки истражувања за рефрактивните грешки и други очни болести кај децата на училишна возраст.

Неоткриените и некорегираните рефрактивни грешки се особено значаен проблем кај училишните деца. Децата обично никогаш не се жалат на дефектен вид. Општо земено, тие не се свесни за нивниот проблем или може да се прилагодат на нивниот слаб вид. Дури и некое време избегнуваа работа за која е потребна визуелна концентрација. Некорегираната рефрактивна грешка може да предизвика негативно влијание врз процесот на учење и образовниот капацитет.

МЕТОДОЛОГИЈА

Со цел да се анализира застапеноста на рефрактивните грешки кај децата на училишна возраст, во ова истражување беа формулирани следните истражувачки прашања: Каква е застапеноста на рефрактивните грешки, кои рефрактивни грешки се најзастапени и дали постои семејна историја кај децата со рефрактивни грешки?

Постапка за пребарување на литература

Спроведено е систематско пребарување и преглед на литература во согласност со процедурите за систематски прегледи и мета-анализи (PRISMA). Повеќе национални и меѓународни електронски научни бази на податоци, како што се MEDLINE/PubMed, Web of Science, Scopus, Google Scholar и академските репозиториуми беа систематски пребарувани за да се анализираат сите потенцијално релевантни публикации на епидемиолошки студии за преваленцата и инциденцата на рефрактивните грешки кај децата на училишна возраст. Беше спроведена сеопфатна стратегија за пребарување, комбинирајќи ги термините поврзани со епидемиологија (преваленца, инциденца, епидемиологија, фреквенција), термини поврзани со интерес на ова анализа (рефрактивна грешка, миопија, хиперопија, астигматизам, семејна историја) и возраст (од 5 до 15 години) комбинирани со Булови оператори (ИЛИ, И) или не. Не е дефиниран временски интервал на објавувањето на публикациите. Барајќи дополнителни студии или податоци, беше истражувана и библиографијата на секој труд.

Публикациите беа избрани врз основа на следните

критериуми за вклучување: истражување на преваленцата, инциденцата или други епидемиолошки податоци за различната рефрактивна грешка (миопија, хиперопија и астигматизам) на англиски јазик. Секој труд беше прегледан, информациите/податоци беа извлечени врз основа на следните карактеристики: име на авторот, наслов, година, формат на објавување (академска теза или научна публикација), тип на студија, големина на примерок, возраст, семејна историја, преваленца на рефрактивна грешка и, доколку е применливо, преваленца на миопија, хиперопија и астигматизам.

РЕЗУЛТАТИ

Во Табела 1 се сумирани 11-те студии вклучени во ова анализа. Годините на студии се движат од 2002 до 2021 година. Непосредната анализа покажува висока хетерогеност помеѓу студиите во однос на големината на примерокот и опсегот на возраст.

Табела 1. Рефрактивни грешки

Автор/и	Земја	%
Мути и сор. [13]	Америка	26
Али и сор. [14]	Пакистан	19,8
Алем и Гебру [15]	Етиопија	12,9
Фарахата и сор. [8]	Египет	30,1
Сандја [16]	Индија	44,9
Галиб и сор. [17]	Судан	27%
Исмаил и Сукумаран [18]	Малезија	47,8
Димитрова-Радојичиќ и Тасевска [19]	С. Македонија	42,6
Гонзалес-Мејоме и сор. [20]	Португалија	38
Танг и сор. [21]	Кина	38
Јинјанг [22]	Тајланд	25,2

Преваленцата на рефрактивните грешки кај училишните деца се движи помеѓу 12,0% и 47,8%. Овие варијации во распространетоста на рефрактивните грешки меѓу различните студии може да се должат на разликите во големината на примерокот, дефинициите на рефрактивните грешки, методологијата, етничките, еколошките, начинот на живот и генетските фактори во испитуваните популации. Генерално, овие наоди потврдуваат дека рефрактивните грешки се една од најчестите окуларни состојби кои се јавуваат кај оваа возрасна група ширум светот.

Неоткриените и некорегираните рефрактивни грешки се особено значаен проблем кај училишните деца.

Децата обично никогаш не се жалат на дефектен вид. Општо земено, тие не се свесни за нивниот проблем или може да се прилагодат на нивниот слаб вид. Дури и некое време избегнуваа работа за која е потребна визуелна концентрација. Непоправената рефрактивна грешка може да предизвика негативно влијание врз процесот на учење и образовниот капацитет.

Табела 2. Вид на рефрактивни грешки

Автор/и	миоп.	хипер.	атигм.
Мути и сор. [13]	70,5%	29,5%	/
Али и сор. [14]	45%	24%	31%
Алем и Гебру [15]	76,5%	8,8%	14,7%
Фарахата и сор. [8]	40,4%	13,8%	45,8%
Сандја [16]	82%	2,3%	15,7%
Галиб и сор. [17]	25,3%	23,2%	51,6%
Исмаил и Сукумаран [18]	30,2%	/	/
Танг и сор. [21]	38%	/	/
Јинјанг [22]	67,4%	32,6%	/

Резултатите од табела 2 покажуваат дека миопијата е најчеста рефрактивна грешка. Глобално, преваленцијата на миопија се зголемува. Мета-анализите сугерираат дека речиси половина од светската популација може да развие миопија до 2050 година, а 10% развиваат висока миопија [23]. Интересно е дека децата со миопија имаат тенденција да имаат повисоки резултати на тестовите за интелигенција, имаат подобар речник и оценки на училиште, отколку немиопите. Неколку клинички студии ја документирале поврзаноста помеѓу миопијата и времето поминато на блиска работа кај децата. Во текот на изминатите две децении, зголемена е употребата на електронски уреди и се повеќе се анализираат можните ефекти на електронските уреди (времето) врз развојот на миопија кај децата. Особено паметните телефони и таблетите поради нивното невообичаено блиско работно растојание [24]. Докажано е дека времето на отворено е конзистентен еколошки фактор кој може да го одложи почетокот на миопијата. Најновите студии покажуваат дека престујувањето повеќе време на отворено го превенира развојот на миопија (независно од типот на активност на отворено) [25]. Дополнително, констатирани се разлики во преваленцата на миопија помеѓу урбаните и руралните области. Децата кои живеат во урбани средини имаат 2,6 пати поголем ризик за развој на миопија во споредба со децата кои живеат во рурални средини [26].

Табела 3. Семејна историја

Автор/и	да
Аиоуб и сор.	57%
Фарахата и сор.	47%
Галиб и сор.	25,3%
Јинјанг [19]	29,5%

Од вкупно 11 студии, кај четири е истражувано и присуството на семејна историја кај децата кои имаат рефракциони грешки (Табела 3). Овие студии покажа значајна врска помеѓу преваленцата на рефрактивни грешки и семејната историја на носење очила (од 25,3% до 57%). Исто така, во други студии констатиран е поголем процент на кратковидни деца меѓу семејствата со двајца родители со кратковидност во споредба со семејствата со еден родител и родители без миопија.

ЗАКЛУЧОК

Рефрактивната грешка е важна причина за оштетување на видот и слепило ширум светот што може да се спречи. Во моментот, преваленцијата на миопија го привлекува светско внимание бидејќи многу студии известуваат за драматично зголемување во последните 20 години. Раното откривање и лекување на рефрактивните грешки е важно за да се спречи трајно оштетување на видот кај децата. Дијагнозата и третманот на овие грешки е релативно едноставна и е еден од најлесните начини за намалување на оштетениот вид.

ЛИТЕРАТУРА

- Abdi Ahmed Z, Alrasheed SH, Alghamdi W. Prevalence of refractive error and visual impairment among school-age children of Hargesia, Somaliland, Somalia. *East Mediterr Health J*. 2020;26(11):1362-1370. doi: 10.26719/emhj.20.077
- Bourne RRA, Flaxman SR, Braithwaite T, Cicinelli MV, Das A, Jonas JB et al. Magnitude, temporal trends, and projections of the global prevalence of blindness and distance and near vision impairment: a systematic review and meta-analysis. *Lancet Glob Health*. 2017;5(9):e888-97. doi: 10.1016/S2214-109X(17)30293-0 PMID:28779882
- Flaxman SR, Bourne RRA, Resnikoff S, Ackland P, Braithwaite T, Cicinelli MV et al. Global causes of blindness and distance vision impairment 1990-2020: a systematic review and meta-analysis. *Lancet Glob Health*. 2017;5(12):e1221-34. doi: 10.1016/S2214-109X(17)30393-5 PMID:29032195
- He M, Zeng J, Liu Y, Xu J, Pokharel GP, Ellwein LB. Refractive error and visual impairment in urban children in Southern China. *Invest Ophthalmol Vis Sci*. 2004;45:793-799. doi: 10.1167/iovs.03-1051
- Holden BA, Sulaiman S, Knox K. The challenge of providing spectacles in the developing world. *Community Eye Health* 2000;13(33):9-10.
- Williams KM, Verhoeven VJ, et al. Prevalence of refractive error in Europe: the European eye epidemiology. *Eur J Epidemiol*. 2015;30:305-315. doi: 10.1007/s10654-015-0010-0
- Pokharel A, Pokharel P, Das H, Adhikari S. The patterns of refractive errors among the school children of rural and urban settings in Nepal. *Nepal J Ophthalmol* 2010;2:114-120.
- Farahata HG, G. Marey HM, Badawi NM, Allam HK, M. Issa MM. Prevalence of occult refractive errors in primary school students. *Menoufia Med J* 2018;31:267-272.
- Gilbert C, Foster A. Childhood blindness in the context of fVISION 2020—the right to sight. *Bull World Health Organ*. 2001;79(3):227-232.
- Solebo AL, Rahi JS. Vision in children aged 4-5. External review against program appraisal criteria for the United Kingdom Screening Committee 2013.
- Lopes CLR, Barbosa MA, Marques ES, Lino AIA, Morais NHF. O trabalho da enfermagem na detecção de problemas visuais em crianças/adolescentes. *Rev Eletrônica Enferm* 2003; 5:45-49.
- Negrel AD, Maul E, Pokharel GP, Zhao J, Ellwein LB. Refractive Error Study in Children: sampling and measurement methods for a multi-country survey. *Am J Ophthalmol*. 2000 Apr;129(4):421-6. doi: 10.1016/s0002-9394(99)00455-9
- Mutti DO, Mitchell GL, Moeschberger ML, Jones LA, Zadnik K. Parental myopia, near work, school achievement, and children's refractive error. *Invest Ophthalmol Vis Sci*. 2002 Dec;43 (12): 3633-3640.
- Ali A, Imran A, Ayub S. Prevalence of uncorrected refractive errors among school children, E. /*Biomedica*. 2007;23.
- Alem KD, Gebre EA. A cross-sectional analysis of refractive error prevalence and associated factors among elementary school children in Hawassa, Ethiopia. *J Int Med Res*. 2021 Mar;49(3):300060521998894. doi: 10.1177/0300060521998894

16. Sandhya RN, A Study on Refractive Errors among the School Children of Kothapatnam Manual, Parkas District. *IOSR Journal of Dental and Medical Sciences* 2018;17(7):29-32. doi:10.9790/0853-1707152932
17. Ghalib NM, Ibrahim SM, Bahakim N. Prevalence of Refractive Errors among Primary School Children (6-15 Yrs) in Al-Khartoum- Sudan. *Systematic Reviews in Pharmacy*. 2020;11(10):674-678. doi: 10.31838/srp.2020.10.99
18. Ismail LA, Sukumaran S. Prevalence of refractive errors among school children in Wangsa Maju, Kuala Lumpur, Malaysia. *Med Hypothesis Discov Innov Optom*.2022 Fall; 3(3): 106-112. doi: 10.51329/mehdiptometry158
19. Dimitrova-Radojichikj D, Tasevska D. Causes of visual impairment:a retrospective study in Macedonian children. *Journal of Ophthalmology (Ukraine)* 2020; 3 (494):29-30.
20. González-Méijome J, Faria-Correia F, Marques C, et al. Two-year change in refractive error prevalence in a school population from 6 to 13 years of age in portugal: longitudinal pilot study. *Investigative Ophthalmology & Visual Science* 2018 July, Vol.59, 3384.
21. Tang Y, Chen A, Zou M, Liu Z, Xoung CA, Zheng D, Jin G. Prevalence and time trends of refractive error in Chinese children: A systematic review and meta-analysis. *J Glob Health* 2021;11:08006. doi: 10.7189/jogh.11.08006
22. Yingyong P. Risk factors for refractive errors in primary school children (6-12 years old) in Nakhon Pathom Province. *J Med Assoc Thai*. 2010 Nov;93(11):1288-93.
23. Holden BA, Fricke TR, Wilson DA, Jong M, Naidoo KS, Sankaridurg P, Wong TY, Naduvilath TJ, Resnikoff S. Global Prevalence of Myopia and High Myopia and Temporal Trends from 2000 through 2050. *Ophthalmology*. 2016 May;123(5):1036-42. doi: 10.1016/j.ophtha.2016.01.006
24. Miranda AM, Nunes-Pereira EJ, Baskaran K, Macedo AF. Eye movements, convergence distance and pupil-size when reading from smartphone, computer, print and tablet. *Scand J Optom Vis Sci*. 2018;11(1):1-5. doi:10.5384/sjovs.vol11i1p1-5
25. Dhakal R, Shah R, Huntjens B, Verkicharla PK, Lawrenson JG. Time spent outdoors as an intervention for myopia prevention and control in children: an overview of systematic reviews. *Ophthalmic Physiol Opt*. 2022 May;42(3):545-558. doi: 10.1111/opo.12945
26. Rudnicka AR, Kapetanakis VV, Wathern AK, Logan NS, Gilmartin B, Whincup PH, Cook DG, Owen CG. Global variations and time trends in the prevalence of childhood myopia, a systematic review and quantitative meta-analysis: implications for aetiology and early prevention. *Br J Ophthalmol*. 2016 Jul;100(7):882-890. doi: 10.1136/bjophthalmol-2015-307724